

УДК 342.5

DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2020.12-3.14>

Погорілецька А.В.

старший викладач

кафедри кримінально-правових дисциплін

Криворізький факультет

Національного університету «Одеська юридична академія»

ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ОФІЦІЙНУ ІНФОРМАЦІЮ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Постановка проблеми. Сучасний рівень інформаційного розвитку українського суспільства вимагає зі сторони держави створення нових механізмів відкритості суб'єктів владних повноважень, направлених, в першу чергу, на інформування суспільства щодо роботи органів державної влади та місцевого самоврядування, а також можливості отримання громадянами у зручний спосіб інформацію, розпорядником якої є суб'єкт владних повноважень.

Вочевидь, це підвищує інтерес суспільства до особливого виду інформації – офіційної, яка створюється або знаходиться у розпорядженні відповідних суб'єктів владних повноважень. Рівень відкритості доступу громадян до офіційної інформації, яка знаходиться у відповідних представників органів влади, характеризує відповідно ступінь прозорості діяльності останніх в українському суспільстві. Слід відзначити, що стрімкий розвиток інформаційного суспільства ставить нові виклики до української держави щодо створення нових дієвих механізмів доступу громадян до офіційної інформації, що, у свою чергу, забезпечить умови державного реформування та європейської інтеграції України.

У зв'язку з тим, що відбуваються значні зміни в підходах та методах зберігання інформаційних ресурсів, які знаходяться у розпорядженні державних органів, слід створити дієві механізми забезпечення права громадян на офіційну інформацію. Разом з тим слід відзначити, що ратифікація України Конвенції про доступ

до офіційних документів встановлює європейські стандарти у сфері інформаційних прав громадян на офіційну інформацію, що потребує нових підходів забезпечення права громадян на офіційну інформацію. Вочевидь, що певна неузгодженість правових норм, відсутність понятійного-категоріального апарату, стрімкий розвиток цифрових технологій вимагає створення нових засобів інформаційного забезпечення права громадян на офіційну інформацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Слід звернути увагу, що питанням права громадян на інформацію було присвячено значну кількість робіт науковців адміністративного, цивільного, конституційного, міжнародного права, серед яких В. Брижко, М. Демкова, Р. Калюжний, Т. Костецька, А. Марущак, О. Одінцова, В. Політанський, Р. Тарасенко, М. Швець, О. Яременко та ін. Проблеми цифрової трансформації української держави висвітлені у роботах таких українських та зарубіжних дослідників, як О. Берназюк, Т. Биркович, В. Биркович, О. Васильєва, Л. Гапаєв, К. Гуменна, О. Кабанець, О. Карпенко, Л. Машковська, Н. Петренко, С. Туль, К. Сімаков, В. Степанов, О. Скорик, Г. Разумей, В. Цимбалюк та ін. Однак, деякі питання щодо реалізації права громадян на офіційну інформацію у епоху цифрової трансформації потребують проведення відповідних досліджень в умовах надання електронних послуг та функціонування державних реєстрів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Метою статті є дослідження засобів, спрямованих на забезпечення реалізації суб'єктивних прав громадян на офіційну інформацію в умовах цифрової трансформації українського суспільства та створення Єдиного державного вебпорталу електронних послуг.

Виклад основного матеріалу. Стрімкий розвиток цифрових технологій відкриває нові можливості до застосування інформаційних технологій при виконанні державою своїх функцій. Цифровий розвиток у сучасному світі є передумовою для дослідження пріоритетних напрямків впровадження інформаційно-комунікаційних засобів у діяльність держави, шляхом створення відповідних механізмів цифрової трансформації для забезпечення права громадян на офіційну інформацію.

Слід звернути увагу, що розвиток інформаційного суспільства та новітніх технологій в епоху цифрової трансформації створює відповідні чинники стимулювання цифрового розвитку засобів забезпечення прав громадян на інформацію в українському суспільстві. Інформаційні комунікації сьогодні дозволяють отримати різноманітні форми доступу до інформації, це, у свою чергу, змінює підходи до механізмів реалізації права громадян на інформацію. При цьому варто відзначити, що значна кількість наукових робіт у даному напрямку призначена електронному урядуванню, однак, сучасні виклики інформаційного суспільства змінюють класичні засоби реалізації адміністративних, управлінських, правових, організаційних механізмів забезпечення основоположних прав громадян.

Розвиток новітніх інформаційних технологій та комунікацій змінює суспільні відносини, створюючи передумови для становлення вже не інформаційного, а цифрового суспільства, що, в свою чергу, дозволяє розширити засоби ефективної роботи органів державної влади та місцевого самоврядування.

Прийняття Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства на 2018-2020 роки ставить певний перелік цілей перед органами

владних повноважень щодо створення засобів застосування цифрових технологій при наданні адміністративних послуг. Так, однією із умов функціонування суспільної життя в умовах цифровізації держави є використання у своїй діяльності інформаційних технологій. Системний підхід використання інформаційних технологій на державному рівні створює умови прискореного розвитку інформаційного суспільства, що відповідає доктринам демократичного суспільства та сприятиме підвищенню рівня відкритості органів державної влади та якості адміністративних послуг, що надаються державою [1].

Певну групу законів, які віднесено до інформаційного законодавства, та якими визначено основи правового регулювання права громадян на офіційну інформацію, становлять: Закони України «Про інформацію» [2], «Про доступ до публічної інформації» [3], «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» [4], «Про звернення громадян» [5], «Про адміністративні послуги» [6] та ін..

Слід також звернути увагу на норми законодавства, якими передбачено правову регламентацію забезпечення доступу громадян до офіційної інформації, що визначають механізми отримання офіційної інформації від суб'єктів владних повноважень, а саме: Указ Президента України «Питання забезпечення органами виконавчої влади доступу до публічної інформації» [7], постанови Кабінету Міністрів: «Питання виконання Закону України «Про доступ до публічної інформації» в Секретаріаті Кабінету Міністрів України, центральних та місцевих органах виконавчої влади» [8], «Про затвердження граничних норм витрат на копіювання або друк документів, що надаються за запитом на інформацію» [9], «Питання системи обліку публічної інформації» [10], «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» [11] тощо.

Даною низкою нормативно-правових актів закріплено правові гарантії та механізми права на офіційну інформацію, що надається особі при можливості реалізації своїх прав, при суб'єктивній необхідності, шляхом пасивного чи активного способу доступу до офіційної інформації, а значні кроки України до відкритості публічної влади створюють передумови для застосування технічного фактору цифрового розвитку інформаційного простору у сфері надання адміністративних послуг органами державної влади та місцевого самоврядування.

Науковець Г.Б. Романовський зазначає, що слід визначати ступені гарантування прав людини, які включають в себе: перший ступінь – закріплення норми, другий – це правова регламентація гарантій прав людини на законодавчому рівні, третій – існування безвідмовного процесу виконання правового припису [12, с. 185–186]. Існування трьох ступенів гарантування прав людини направлено на створення відповідних механізмів реалізації прав громадян на офіційну інформацію на державному рівні, забезпечуючи функціонування даного механізму певними засобами. При цьому інформаційні права громадян на доступ до офіційної інформації закріплюють межі свобод людини згідно до правового статусу запитуваної інформації.

У сучасному світі інформація або дані є ресурсом нового цифрового суспільства, яке базується на цифрових та інформаційно-комунікаційних технологіях, стрімкий розвиток яких дозволяє отримувати інформацію, від відповідного державного органу не тільки традиційними засобами, а й за допомогою інформаційних технологій, що забезпечує електронно-комунікаційну взаємодію між громадянином та відповідним уповноваженим органом при реалізації громадянином свого права на офіційну інформацію. Тому, суттєву увагу слід приділити засобам забезпечення права громадян на офіційну інформацію, які на вимогу цифрових трансформації українського суспільства, функціонують на сьогодні

нішній день за допомогою інформаційних технологій, створюючи нові умови для доступу до інформації, яка знаходиться у розпорядженні суб'єкта владних повноважень або була створена у процесі його діяльності.

Застосування інформаційних технологій при забезпеченні права громадян на офіційну інформацію спрямовано на створення рівних умов та можливостей для доступу до адміністративних послуг, інформації або даних, що знаходяться у інформаційно-комунікаційній системі відповідного державного органу або органу місцевого самоврядування. При цьому повинні створюватись нові засоби для забезпечення доступу громадян до офіційної інформації, розпорядником якої є суб'єкти владних повноважень, що, в свою чергу, розширить гарантійні основи основоположних прав людини з боку держави.

В залежності від пасивного чи активного способу доступу громадян до офіційної інформації виділяють наступні засоби забезпечення права громадян на офіційну інформацію: інформаційний запит, звернення, друковані ЗМІ, засоби комунікації, наочні засоби, засоби інформатизації [13, с. 163].

Зрозуміло, що для застосування права громадян на офіційну інформацію в умовах цифрової трансформації українського суспільства слід більш детально дослідити засоби інформатизації при здійсненні громадянином активного доступу до офіційної інформації. Отримання інформації засобами інформаційних, телекомунікаційних, інформаційно-телекомунікаційних систем на сьогодні відкриває доступ громадянам до офіційної інформації, спрощуючи процедурні моменти реалізації громадянином своїх інформаційних прав в епоху розвитку цифрових технологій.

Значні спроби уряду були прийняті у напрямку надання послуг у електронному вигляді. Так, у 2016 році Кабінетом Міністрів України було схвалено Концепцію розвитку системи електронних послуг в Україні, метою якої було створення нових механізмів та напрямків надання електронних послуг для

задоволення потреб фізичних та юридичних осіб при отриманні електронних послуг через створення єдиної інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури. Дана Концепція зазначає, що третій етап реалізації поставлених цілей передбачає забезпечення умов для отримання електронної послуги у всіх сферах суспільного життя [14].

Надання можливості електронного доступу громадян до інформації, яка знаходиться у розпорядженні держави покращує стандарти доступу до офіційних документів, створюючи відкритість держави. При реалізації громадянами права на офіційну інформацію в умовах цифрової трансформації українського суспільства шляхом електронного звернення або запиту через відповідний сервіс, вирішується одне із головних завдань – прискорення отримання доступу до офіційної інформації громадянами.

Значної уваги заслуговує питання створення Єдиного державного вебпорталу електронних послуг – Порталу Дія, за допомогою якого реалізовується цифрова трансформація українського суспільства. До Порталу Дія вносяться дані центральними органами виконавчої влади, місцевими держадміністраціями та органами місцевого самоврядування. Портал Дія є одним із механізмів реалізації права осіб на отримання офіційної інформації засобами інформаційно-комунікаційних технологій, користуючись якими особа звертається до державних органів та органів місцевого самоврядування шляхом електронного звернення, отримуючи у електронному вигляді запитувану інформацію [15].

Однак, після дослідження Порталу Дія, варто відзначити, що, на жаль, не всі державні органи та органи місцевого самоврядування зареєстровані у даній інформаційно-комунікаційній системі, що дуже обмежує право громадян на зручний сервіс отримання офіційної інформації у край швидкий термін. Крім того, слід акцентувати увагу, що відповідь, отримана через Портал Дія, шляхом електронного звернення, – є рівносильна за своєю правовою дією до документу, отриманого іншими

засобами при реалізації права громадян на офіційну інформацію, в зв'язку з тим, що підписується за допомогою цифрового підпису.

Слід відзначити, що варто залучити до інформаційної платформи Порталу Дія всі існуючі державні реєстри, що спростить доступ громадян до офіційної інформації за допомогою електронного звернення або запиту через Єдиний державний вебпортал електронних послуг і забезпечить право громадянам, як на пасивний, так і на активний доступ до офіційної інформації. Вочевидь, що внесення до єдиної інформаційної платформи суб'єктів владних повноважень створить відкритість української держави у умовах вектору глобальної цифровізації.

Зауважимо, що при залученні всіх суб'єктів владних повноважень до Порталу Дія, створиться єдиний механізм надання офіційної інформації запитувачам, що забезпечить отримання відповіді на електронне звернення або запит та надасть необхідну інформацію за потрібною сферою шляхом самостійного пошуку інформації на Порталі Дія у відповідному розділі «Електронні послуги» Єдиного вебпорталу органів виконавчої влади України.

Концепція електронного звернення через Портал Дія, за умови залучення всіх суб'єктів владних повноважень, створить цифрову інфраструктуру діяльності органів владних повноважень та органів місцевого самоврядування та забезпечить умови для реалізації права громадян на офіційну інформацію засобами інформаційно-комунікаційних технологій, що, в свою чергу, потребує розробки відповідних стратегій, які мають бути спрямовані на підвищення цифрової компетенції суб'єктів владних повноважень.

З метою подальшої реалізації державної політики у напрямку розвитку концепції цифрової держави у 2019 році було утворено Міністерство цифрової трансформації України, діяльність якого направлена на цифровізацію та інформатизацію українського суспільства, розвиток ІТ-індустрії та цифрових навичок та цифрових прав громадян.

При цьому функціонування офіційної вебсторінки суб'єкту владних повноважень, повинно продовжувати працювати, реалізувавши у Порталі Дія посилання на суб'єкт владних повноважень з відповідною програмною переадресацією, однак слід розробити стратегію, яка поступово інтегрує значну частину інформації, яка утворена в результаті роботи суб'єкта владних повноважень або знаходиться у його розпорядженні до Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, створивши єдині стандарти надання інформації за запитом або зверненням громадян.

У випадку відсутності необхідної офіційної інформації або офіційного документу на Порталі Дія, громадяни, для реалізації свого права на офіційну інформацію, сьогодні можуть звернутись за відповідною інформацією або документом через засоби офіційної електронної пошти до уповноваженого органу для отримання запитуваної інформації через офіційні електронні скриньки, які містяться на відповідних офіційних сайтах органів суб'єктів владних повноважень. Однак, використання даного засобу інформатизації громадянами при реалізації свого права громадян на офіційну інформацію не завжди дає позитивний результат, в результаті зловживань суб'єкта владних повноважень шляхом ненадання відповіді на запит, звернення тощо.

Висновки і пропозиції. Виходячи із проведеного аналізу можна зробити наступні висновки.

1. Під засобами забезпечення права громадян на офіційну інформацію слід розуміти сукупність способів або спрямованих дій, направлених особою на отримання, збирання, інформації, що знаходиться у розпорядженні або створена суб'єктом владних повноважень при виконанні поставлених перед ними завдань та функцій.

2. Встановлено, що в сучасних умовах цифрових трансформацій отримання інформації засобами інформаційно-телекомунікаційних систем забезпечує право громадян на офіційну інформацію, шляхом отримання інформації у

електронному вигляді за допомогою інформаційних технологій, що, в свою чергу, забезпечує функціонування організаційно-правового механізму забезпечення права громадян на офіційну інформацію, однією із складових якого є Єдиний вебпортал органів виконавчої влади України.

3. За допомогою інтерактивних засобів отримання офіційної інформації забезпечується мобільність і швидкість надходження запитуваної інформації від суб'єкта владних повноважень, мінімізуючи фінансові кошти на виготовлення відповіді на паперовому носії за запитом особи. При цьому зменшуються ризики корупційної складової, так як робота з інформаційно-комунікаційною системою відкриває інформаційні дані щодо наміру конкретного громадянина отримати офіційну інформацію, зафіксувавши дату звернення до відповідного суб'єкту. При порушенні права громадян на офіційну інформацію суб'єктом владних повноважень, останній може бути притягнутий до адміністративної відповідальності за ненадання відкритої запитуваної інформації.

4. Для забезпечення засобів інформатизації для реалізації права громадян на офіційну інформацію в умовах цифрової трансформації українського суспільства необхідно створити єдині стандарти надання інформації за запитом або зверненням громадян тільки через Єдиний вебпортал органів виконавчої влади України. Для ефективності роботи держави у напрямку забезпечення права громадян на офіційну інформацію слід розробити стратегію інтегрування існуючої офіційної інформації і офіційних документів, створена і/або надана суб'єктом владних повноважень при виконанні поставлених перед ними завдань та функцій до Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, створивши єдині стандарти надання інформації за електронним запитом або електронним зверненням громадян.

5. Для реалізації права громадян на офіційну інформацію засобами інформаційно-комунікаційних технологій слід розробити стратегію, яка має бути спрямована на підвищення цифрової компетенції суб'єктів владних повноважень.

Анотація

Стаття присвячена дослідженню засобів забезпечення права громадян на офіційну інформацію в епоху цифрової трансформації українського суспільства. Актуальність питання пов'язана з необхідністю приведення українського законодавства у сфері інформаційних гарантій, наданих громадянам з питань їх права на офіційну інформацію до європейських стандартів.

У статті визначено правові норми, які регулюють інформаційне законодавство щодо правового регулювання права громадян на офіційну інформацію та правової регламентації забезпечення доступу громадян до офіційної інформації, що визначають механізми отримання офіційної інформації від суб'єктів владних повноважень.

Надано визначення засобів забезпечення права громадян на офіційну інформацію, під якими слід розуміти сукупність способів або спрямованих дій, направлених особою на отримання, збирання, інформації, що знаходиться у розпорядженні або створена суб'єктом владних повноважень при виконанні поставлених перед ними завдань та функцій. Установлено засоби забезпечення права громадян на офіційну інформацію, саме: інформаційний запит, звернення, друковані ЗМІ, засоби комунікації, наочні засоби, засоби інформатизації. Приділено значну увагу засобам інформатизації, отримання яких здійснюється за допомогою інформаційних, телекомунікаційних, інформаційно-телекомунікаційних систем.

Розглянуто Єдиний державний вебпортал електронних послуг – Портал Дія, який є одним із механізмів реалізації права осіб на отримання офіційної інформації засобами інформаційно-комунікаційних технологій, користуючись якими особа звертається до державних органів та органів місцевого самоврядування шляхом електронного звернення, отримуючи у електронному вигляді запитувану інформацію. Визначено основні напрямки вдосконалення роботи даного сервісу щодо надання офіційної інформації громадянам при реалізації свого права на інформацію та напрямки подальших досліджень для реалізації права громадян на офіційну інформацію.

Ключові слова: офіційна інформація, офіційний документ, засіб, цифрова трансформація, цифрова держава, електронні послуги, електронне звернення, портал Дія.

Pohoriletska A.V. Means of ensuring the right of citizens to official information in the conditions of digital transformation

Summary

The article is devoted to the study of the means of ensuring the right of citizens to official information in the era of digital transformation of Ukrainian society. The urgency of the issue is related to the need to bring Ukrainian legislation in the field of information guarantees provided to citizens on their right to official information to European standards

The article defines the legal norms that regulate the information legislation on the legal regulation of the right of citizens to official information and the legal regulation of ensuring access of citizens to official information, which determine the mechanisms for obtaining official information from the subjects of power.

The definition of means of ensuring the right of citizens to official information, which should be understood as a set of ways or directed actions aimed at obtaining, collecting, information available or created by the subject of power in performing their tasks and functions. Means of ensuring the right of citizens to official information have been established, namely: information request, appeals, print media, means of communication, visual aids, means of informatization. Considerable attention is paid to the means of informatization, the receipt of which is carried out with the help of information, telecommunication, information and telecommunication systems.

The Unified State Web Portal of Electronic Services – Portal Action, which is one of the mechanisms for exercising the right of persons to receive official information by means of information and communication technologies, using which a person applies to government agencies and local governments by electronic means, receiving the requested information electronically. The main directions of improving the work of this service to provide official information to citizens in the exercise of their right to information and areas of further research to implement the right of citizens to official information.

Key words: official information, official document, means, digital transformation, digital state, electronic services, electronic appeal, Action portal.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>.
2. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
3. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.
4. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації : Закон України від 23.09.1997 від № 539/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/539/97-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> .
6. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 року № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>.
7. Питання забезпечення органами виконавчої влади доступу до публічної інформації: Указ Президента України від 05.05.2011 № 547. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/547/2011#Text>.
8. Питання виконання Закону України «Про доступ до публічної інформації» в Секретаріаті Кабінету Міністрів України, центральних та місцевих органах виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.05.2011 № 583. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/583-2011-%D0%BF#Text>.
9. Про затвердження граничних норм витрат на копіювання або друк документів, що надаються за запитом на інформацію: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 липня 2011 року № 740. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/740-2011-%D0%BF#Text>.
10. Питання системи обліку публічної інформації: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2011 року № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1277-2011-%D0%BF#Text>.
11. Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 №835. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF#Text>.
12. Романовский Г. Б. Право на неприкосновенность частной жизни. М.: МЗ-Пресс, 2001. 312 с.
13. Погорілецька А.В. Засоби забезпечення права громадян на офіційну інформацію. *Сучасні проблеми правової системи України* : збірник матеріалів III Міжнародної наук.-практ. конф. Київ : Вид-во Європейського університету, 2011. С. 162-164.

14. Про схвалення Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.11.2016 № 918-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/918-2016-%D1%80#Text>.
15. Питання Єдиного державного вебпорталу електронних послуг та Реєстру адміністративних послуг : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 04.12.2019 р. № 1137. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1137-2019-%D0%BF#Text>.